

ΙΣΤΟΡΙΑΙ ΚΑΙ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ ΕΡΑΝΙΣΘΕΝΤΑ ΕΚ ΤΩΝ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΝΤΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ*

ΥΠΟ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΟΡΥΤΣΑΣ

Β'. ΕΙΣ ΤΙ ΣΥΝΙΣΤΑΤΑΙ Η ΕΥΤΥΧΙΑ ΤΟΥ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΥ;

Ἡ ἀληθινὴ εὐτυχία τῶν μακαρίων κατοίκων τοῦ Παραδείσου εἶναι ἐκείνη, ἣν ἀπολαμβάνει ἡ ψυχὴ καὶ αὕτη εἶναι ἡ μακαρία τοῦ Θεοῦ ἐνόρασις. Αὕτη εἶναι ἡ οὐσία τοῦ παραδείσου, νὰ βλέπωμεν τὸν Θεόν, νὰ ἀγαπῶμεν αὐτὸν καὶ νὰ τὸν κατέχωμεν. Εἰς τὰ τρία ταῦτα ἐγκλείονται ὅλα τὰ ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα θὰ ἱκανοποιήσουν τελείως ὅλας τὰς ἐπιθυμίας τῆς ψυχῆς μας· ὅθεν καὶ ὁ Δαβὶδ ἔψαλλε: «χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὄφθῆναί μοι τὴν δόξαν σου» (Ψαλμ. ΙϚ', 15).

α') Ἡ θεωρία τοῦ Θεοῦ¹. Εἰς τὸν Παράδεισον δὲν θὰ βλέπωμεν τὸν Θεόν, ὅπως τὸν γνωρίζομεν ἐδῶ εἰς τὴν γῆν, μέσω τῶν κτισμάτων καὶ αἰνιγματωδῶς. Τώρα «βλέπομεν τὸν Θεόν, κατὰ Παῦλον, δι' ἑσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» (Α' Κορ. ιγ', 12) καὶ οὐχί, ὅπως τώρα, ὡς εἰς μετάλλινον καθρέπτην σκιωδῶς καὶ τόσον ἀτελῶς, ὥστε νὰ μᾶς μένουν πολλὰ αἰνίγματα, ἀπερ ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐξηγήσωμεν. Εἰς τὸν παράδεισον θὰ ἴδωμεν αὐτὸν ἐκ τοῦ σύνεγγυς πρόσωπον πρὸς πρόσωπον φανερώς καὶ καθαρῶς. «Ὁψόμεθα αὐτὸν καθὼς ἐστίν», ὡς λέγει ὁ Ἰωάννης (Καθ. ἐπιστ. Α', γ', 2).

Διὰ τῆς ἐνοράσεως τοῦ Θεοῦ θὰ φωτίζεται ἡ διάνοιά μας δι' ὑπερφυσικοῦ φωτός, τοῦ φωτός τῆς δόξης, «ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς»². Τότε ὅλα τὰ μυστήρια, ἀπερ, καίπερ ἀγνοούμενα εἶχομεν ἀποδεχθῆ καὶ πιστεῦσαι, δὲν θὰ εἶναι πλέον μυστήρια, διότι ἡ πίστις σταματᾷ πρὸ τῆς γνώσεως. Τότε θὰ ἔχωμεν σαφῆ καὶ τελείαν ἰδέαν περὶ τῶν τοῦ Θεοῦ ιδιοτήτων καὶ τῆς φύσεως. Θὰ γνωρίσωμεν τὸ μυστήριον τῆς ἁγίας Τριάδος, τὸ τῆς ὑποστατικῆς ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων, θείας καὶ ἀνθρωπίνης, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ὅλα τὰ ἀπόρρητα τῆς φύσεως καὶ τῆς χάριτος... Ἡ ἐνόρασις τοῦ Θεοῦ, πρὸ τοῦ ὁποίου σκιά λογίζονται ὅλα τὰ μεγάλα καὶ θαν-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 56.

1. Ὁ πατὴρ Ἰακίνθος ἔχει: «Νὰ βλέπωμε τὸ Θεό». Ἐγὼ ἔγραψα ἀκολουθῶν τῷ Εὐγενίῳ, ὅστις εἰς τὸ Κεκραγάρειον μετέφρασε: «Περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ θεωρίας».

2. Ψαλμ. ΔΕ', 9.

μαστὰ τῆς γηίνης φύσεως, θὰ μᾶς ἐξυψώσῃ καὶ θὰ μᾶς ἐνθουσιάσῃ, ὅπερ συνέβη καὶ εἰς τὸν Δαβίδ, ὅστις ἐξυψωθείς εἶδε θείας ὀπτασίας καὶ ἐνοράσεις τῶν θαυμασιῶν τοῦ Παραδείσου· διὸ καὶ διεκήρυξεν, «ὅτι κρείσσων ἡμέρα μία ἐν ταῖς ἀλλαῖς σου ἢ πᾶρ χιλιάδας» (Ψαλμ. πδ', 10), ὅπερ ἐπικυροῖ καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος, «ὅτι μία ἡμέρα παρὰ Κυρίῳ ὡς χίλια ἔτη καὶ χίλια ἔτη ὡς ἡμέρα μία»¹. Οἱ ἀπόστολοι Πέτρος, Ἰωάννης καὶ Ἰάκωβος ἔμειναν ἑκθαμβοὶ καὶ ἐκστατικοὶ πρὸ τῆς θείας μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος εἰς τὸ ὄρος Θαβώρ. Ἦτο τόσον ἰσχυρὰ ἡ λάμψις ἢ ἀκτινοβολοῦσα περὶ αὐτοῦ, ὥστε μὴ δυνηθέντες νὰ ἀπενίσωσιν οἱ μαθηταὶ ἔπεσον πρηνεῖς· ὅθεν καὶ ὁ Δαβίδ ἔψαλλεν: «Ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ. Ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδόν. ἀπ' ἄκρου ἕως ἄκρου ἡ ἔξοδος αὐτοῦ. Καὶ τὸ κατάντημα αὐτοῦ ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν, ὃς ἀποκρυβήσεται τῆς θέου αὐτοῦ» (Ψαλμ. ΙΗ', 6-7, ὕμνος τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ὑψίστου, οὗ ἡ ἀρχή: «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ!») Ὁ γρηγόρος νοῦς Γρηγόριος οὕτω θεολογεῖ ἐπὶ τοῦ ψαλμοῦ τούτου, ὅτι ὁ Θεὸς ὡς φῶς ἐν τῷ φωτὶ κατοικεῖ, ὥστε, ὅστις βλέπει τὸν ἥλιον, θεωρεῖ αὐτὸν ὡς εἰκόνα ἢ ἱερογλυφικὸν τοῦ Θεοῦ καὶ δοξάζει τὸν ποιητήν. «ὅπερ ἔστι ἥλιος τοῖς αἰσθητοῖς, τοῦτο τοῖς νοητοῖς ὁ Θεός· ὁ μὲν γὰρ τὸν ὁρώμενον φωτίζει κόσμον, ὁ δὲ τὸν ἀόρατον» (Ναζιανζηνός).

β') Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη καὶ λατρεία. Ταῦτα περὶ Θεοῦ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν δὲν δυνάμεθα παρὰ ν' ἀναγνωρίσωμεν, ὅτι εἶναι τὸ ὑπέρτατον ἀγαθόν, πηγὴ παντὸς καλοῦ, τὸ πλήρωμα κάθε καλωσύνης καὶ ὠραιότητος, αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἀγαθότης. Αὐτοστιγμὴ θὰ τὸν ἀγαπήσωμεν μὲ ζωηρὰν καὶ ἀπερίγραπτον ἀγάπην. Θὰ μείνωμεν ἐκστατικοὶ καὶ τεθηπότες ἐκ τῆς πλήρους καλωσύνης ἀκτινοβολίας του, (ὅπως οἱ ἀπόστολοι), οὐ μόνον πρὸ τῆς δόξης τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν πανυπερσεβάστων θεϊκῶν τῆς Ἁγίας Τριάδος προσώπων. Οὕτω θὰ ἱκανοποιηθῇ ἡ ἀπαιτησις τῆς καρδίας μας, ἡ φυσικὴ τάσις αὐτῆς, ἡ ἀναγ-

1. Καθ. ἐπιστ. Β', γ' 8-9. Τὸ δεύτερον πάλιν χωρίον τοῦ Δαβίδ εἶναι: «ὅτι χίλια ἔτη ἐν ὀφθαλμοῖς σου, Κύριε, ὡς ἡμέρα ἡ ἐχθὲς» (Ψαλμ. πδ', 4). Εἰς τὰ πατερικὰ ὑπάρχει τὸ ἐξῆς ἱστορημα, ὅτι μοναχὸς τις εὐλαβής, ἀλλὰ καὶ περίεργος, παρεκάλεσε τὸν Κύριον νὰ τὸν πληροφορήσῃ περὶ τούτου. Τότε ὁ ἐρημίτης οὗτος διαβίων ἄγνωστος εἰς ἀπάτητον δάσος κατελήφθη ὑπὸ βαθέος ὕπνου μὲ τὸ κελάδημα ἀηδόνος καὶ ἐξύπνησε μετὰ 300 ἔτη, ὅπως οἱ ἐν Ἐφέσῳ ἑπτὰ παῖδες, οἵτινες φεύγοντες τὴν ἀγρίαν δίωξιν τοῦ χριστιανομάχου Δεκίου ἐξύπνησαν ἐπὶ τοῦ αυτοκράτορος Ἀναστασίου, ὅτε ἐγένετο σχίσμα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Ἐνόμισεν, ὅτι ἐκοιμήθη μίαν ὥραν· ἀλλ' ἰδὼν ἐφθαρμένα τὰ ράσα του, ἐβάδισε μέγα διάστημα καὶ ἐφθασεν εἰς μονήν. Ἐνταῦθα διεπιστώθη, ὅτι ἐν τῇ ἀπολαύσει τῆς οὐρανίας ἐκεῖνης ἀγαλλιάσεως παρήλθον 3 αἰῶνες ὡς ἡμέρα μία.

καίρουσα τὸν ἄνθρωπον ν' ἀγαπᾷ, ὅστις τὸς αἰσῶς ὁμοῦς ἔμεινεν ἀνικανοποίητος. Ἡ ψυχὴ ἡμῶν θέλει πλημμυρῆσει ἐκ χαρᾶς καὶ γαλήνης, διότι θὰ ἀγαπᾷ ἐκεῖνον, ὅστις μόνος εἶναι ἱκανὸς νὰ ἱκανοποιήσῃ πᾶσαν ἔφρσιν καὶ ἐπιθυμίαν¹.

Εἰς τὴν θεῖαν λειτουργίαν φωνάζει ὁ διάκονος: «Αγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμοιοῖα ὁμολογήσωμεν», καὶ ὁ λαὸς ἀπαντᾷ: «Ἀγαπήσω σε, Κύριε, ἡ ἰσχὺς μου, Κύριος στερεώμά μου καὶ καταφυγὴ μου καὶ ῥύσῃς μου». Καὶ ἐν τῷ Δεκαλόγῳ θεμελιώδες ἄρθρον εἶναι τό: «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεὸν σου ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου». (Δευτ. 5, 5). «Ἀγάπησις Κυρίου ἐνδοξος σοφία καὶ χορηγήσει αὐτὴν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν» (Σειράχ. α', Μέλισσα Ἀντωνίου σ. 6) δῶρον ὑπερτέλειον τῆς θείας χάριτος.

Εἰς τὸ 30 κεφ. «Περὶ μιμήσεως Χριστοῦ» ἀναγινώσκουμεν τὰ ἑξῆς: «Νὰ ὁ Θεὸς μου, ποῦ γιὰ μένα εἶναι τὸ πᾶν! Τί παραπάνω θέλω; Καὶ ποῖα μεγαλιέτηρ εὐτυχία μπορῶ νὰ ποθῆσω; Ὡ λόγια γεμάτα θέλητρα, ἀλλὰ γιὰ κείνον ποῦ ἀγαπᾷ τὸν Ἰησοῦ, κὶ ὄχι τὸν κόσμον, οὔτε τὰ πράγματα τοῦ κόσμου... Ἡ παρουσία σου, Θεέ μου, τὰ πάντα κάνει θελκτικά. Ἡ ἀπουσία σου τὰ πάντα μεταβάλλει σὲ πικρία. Σὺ δίνεις στὴν καρδιὰ τὴν ἀνάπαυση, τὴν ἀπόλυτη χαρὰ καὶ εἰρήνη μοναδική... Πῶς γὰρ μὴ εἶναι ὄλα τερπνὰ γιὰ κείνον ποῦ βρῖσκει σὲ σένα τὴν ἀγαλλίαση, καὶ πῶς γὰρ βρῆ τὴν εὐχαρίστηση κείνος, ποῦ δὲ δοκιμάζει τὴν γλυκύτητά σου;... Εἶναι ὥστόσο μεγάλη, ἀσύγκριτα μεγάλη, ἡ διαφορὰ μεταξύ τῆς εὐφροσύνης τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀπόλαυσης ποῦ μποροῦν γὰρ χαρίσουν τὰ δημιουργήματα, διαφορὰ ὅση ἀνάμεσα αἰωνιότητος καὶ χρόνου, ἀδημιουργήτου φωτὸς καὶ θαμπῆς ἀνταύγειας»².

γ') **Ἡ ἀπόκτησις τοῦ Θεοῦ.** Ὁ ἐπὶ τῆς γῆς προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ ἐπιτύχῃ νὰ ζῆ ἠνωμένος μετὰ τὸν Θεόν, ἐν ἐνώσει στενῇ καὶ ἀδιασπαστῇ. Θὰ παραδοθῶμεν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸν Θεόν, καὶ ὁ Θεὸς θὰ μᾶς δεχθῆ, θὰ μᾶς μεταδώσῃ τὸν ἑαυτὸν του, ὥστε νὰ γείνωμεν ὁμοιοὶ μετὰ αὐτόν. «Ἐὰν φανερωθῆ, ὁμοιοὶ αὐτῷ ἔσόμεθα» κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην³.

1. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἡσχολήθη περιπαθῶς ἐν μὲν τῇ Λατ. ἐκκλησίᾳ τὸ πρῶτον ὁ Αὐγουστίνος (βλ. κατωτ.), ἐν δὲ τῇ Ἀνατολικῇ Συμῶν ὁ Νέος Θεολόγος εἰς τοὺς 33 λόγους ἢ εἰς τὴν «Βίβλον θεῶν ἐρώτων καὶ ἱερῶν μελετῶν» (Λατινιστί ἐν Patr. Migne, τόμ. 120, σ. 321 καὶ 507).

2. Thomas A Kempis... σὲ ἀπόδοση Βελ. Φρέρη. Ἀθήνα, 1948, σ. 152-153. Ἡ ἀπλή γλῶσσα τῆς ἐκδόσεως τῆς Βενετίας εἶναι φυσικώτερα καὶ ῥέουσα. Ἄλλα δύο μεταφράσεις εἰς καθαρεύουσαν ἀπέτυχον, διότι οἱ μεταφρασταὶ δὲν ἦσαν μεμηνημένοι εἰς τὴν νηπτικὴν καὶ μυστικοπαθῆ γλῶσσαν, ὥστε νὰ εἴδουν καὶ τὰς προσφρεῖς λέξεις καὶ φράσεις.

3. Καθ. Α' ἐπιστ. γ', 2. ἐκφραστικώτερον γράφει ὁ Παῦλος, Ρωμ. η', 16-17:

Ἡ ἔνωσις μετὰ τοῦ Θεοῦ συνιστᾷ τὸν ἀληθινὸν παράδεισον. Κατέχοντες τὸν Θεὸν θὰ κατακλυσθῶμεν ἀπὸ χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν. Ὁ Δαβὶδ προαναγγέλλει αὐτὸ «τὸν χειμάρρον τῆς τρυφῆς ποτιεῖς αὐτούς» (Ψαλμ. ρμδ', 13). Θὰ ἔχωμεν τὴν ἰδίαν εὐτυχίαν, ποὺ ἔχει ὁ Θεός, θὰ εἴμεθα πλούσιοι ἀπὸ τὰ ἴδια πλούτη, ποὺ ἔχει ὁ Θεός. Τὴν ἀνέκφραστον ταύτην χάριν, ἣν θὰ λάβῃ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ παραδείσῳ περιγράφει ὁ ἀμίμητος Ἀύγουστίνος ὧδε :

«Εἶπερ ἡ ζωὴ, ἡ ἐν εὐεξία μακροημερεύουσα, ἐκεῖ ἔσται ἡ ὑγιαίνουσα αἰωνιότης, καὶ ἡ διαιωνίζουσα ὑγεία, ὅτι «δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι καὶ ἡ σωτηρία ἡ τῶν δικαίων παρὰ Κυρίου». εἶπερ ὁ χορτασμός ὁ εἰς κόρον, χορτασθήσονται οἱ δίκαιοι ἐν τῷ ὀφθῆναι αὐτοῖς τὴν τοῦ Κυρίου δόξαν». εἶπερ ἡ ὥσει διὰ κόμου φαιδρότης καὶ εὐφροσύνη, μεθυσθήσονται ἀπὸ πιότητος τοῦ οἴνου τοῦ Θεοῦ. εἶπερ ἡ μελωδία, ἐκεῖ οἱ ἄγγελοι, οἱ τῷ Θεῷ ἀλήκτως τὸν αἶνον προσάδοντες. εἶπερ ἡ ὀποιαδηποτοῦν ἄλλη, μηδαμῶς μὲν ἐναγῆς, εὐαγῆς δὲ πάντῃ καὶ ἀγνωστῇ τρυφῇ καὶ τέρισι, ἐκεῖ ἀπὸ τοῦ χειμάρρου τῆς αὐτοῦ τρυφῆς ποτιεῖ αὐτούς ὁ Κύριος. εἶπερ ἡ σοφία, αὐτὴ ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία ἑαυτὴν αὐτοῖς ἐμφανιεῖ. εἶπερ ἡ φιλία, τὸν Θεὸν αὐτὸν ἐκείνοι φιλήσουσι μᾶλλον ἢ ἑαυτούς, καὶ ἀλλήλους δὲ ὥσπερ ἑαυτούς, ὅτι κἀκεῖνοι αὐτὸν καὶ ἀλλήλους δι' αὐτὸν καὶ αὐτὸς ἑαυτόν, κἀκεῖνους δι' ἑαυτούς. εἰ δέ γε ἡ ὁμόνοια καὶ ὁμοφροσύνη, ἐκείνοις ἅπασιν ἡ θέλησις ἔσται μία· οὐδὲ γὰρ ἄλλη τις ἔσται αὐτοῖς, εἰ μὴ τοῦ Θεοῦ θέλησις, ἡ ὑπερτάτη»¹.

«αὐτὸ τὸ Πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ, εἰ δὲ τέκνα καὶ κληρονόμοι, κληρονόμοι μὲν Θεοῦ συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ, εἶπερ συμπάχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν».

1. «Τὸ Κεκραγᾶριον τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ Ἀύγουστίνου... α'. Μελέται, β'. Μονολόγια, γ'. Περὶ ἀγάπης Χριστοῦ, δ'. Περὶ συντριβῆς καρδίας... ὑπὸ Ἀ[ρχιεπισκόπου] Ε[ὐγενίου] τοῦ Β[ουλγαρέως] ἐρμηνευθεῖσαι κτλ.» Λευψία 1804, σ. 226. Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις πρὸ 50ετίας σχεδὸν Παῦλος ἱερομόναχος ὁ Ξηροποτάμηνος μετέφρασε τὸ De civitate dei, ὅπερ ἀπὸ πέρυσι δημοσιεύεται εἰς τὴν Ἁγιορ. Βιβλιοθήκην. Ἀλλὰ προλαβὼν συγχρόνως ὁ λόγιος διδάκτωρ κ. Α. Δαλέζιος ἐξέδοτο τὸν Α' τόμον: «Ἱεροῦ Ἀύγουστίνου, Ἡ πολιτεία τοῦ Θεοῦ». Ἀθήναι (ἀντιπαραβολὴ τῆς ἐπιγείου πολιτείας πρὸς τὴν οὐρανίαν, ὅπως χαρακτηρίζεται ἡ ἀληθινὴ χριστιανικὴ φθησκεία) 10ον, σ. κ', 339. Τῷ 1930 - 1932 οὗτος ἐδημοσίευσεν εἰς δύο τομίδια τὰς «Ἐξομολογήσεις» ἐν Ἀθήναις, ὧν εἶχομεν ἐν συμπίλημα τοῦ Ἀγιορείτου ὀσίου Νικοδήμου ὑπὸ ψευδοτίτλον «Ἐπιτομὴ ἐκ τῶν προφητανακτοδαυτικῶν ψαλμῶν κτλ». ΚΠολις 1799. Σημειωτέον ὅτι ὁ τελευταῖος βιογράφος αὐτοῦ κ. Ἰ. Κολιτσάρας ἀρίθμει πρὸς ἑκπληξίν ἔργα 100. Ἀλλ' ἂν ἀφαίρεσωμεν τὰς 70 ἀκολουθίας ὧν πολλοὶ εἶναι συμπληρώσεις, μεμονωμένα τροπάρια, μεγαλυνάγια (συνήθως ἐν δύο τροπάρια) ἢ εὐχαί, μένουσιν τὰ 26 συγγράμματα. Ἀλλὰ τοιαῦται ἐπιπόλαια μελέται δὲν προάγουσι τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ ὡς συγγραφέως, παρέχουσι δὲ λαβὴν εἰς τοὺς ἔλλοχεύοντας ἔχθρους, οἵτινες δὲν ἔγραψαν εἰσέτι, οἱ τρανοὶ προφέσσορες. Αὐτὰ τὰ ὑπολειπόμενα μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἀκολουθιῶν καὶ τροπαρίων, ὀλίγα ἴσως τὸν ἀριθμὸν, ἀλλὰ μεγάλα εἰς ὄγκον, ἅπερ δὲν εἶδεν ὁ βιογράφος, εἶναι ἱκανὰ νὰ παρουσιάσωσιν αὐτὸν ὡς τὸν μεγαλήτερον Ἀγιορείτην συγγραφέα τῆς ἐποχῆς του. Δόξαν ἐπίπλα-

Ἡ βεβαιότης, ὅτι οὐδὲν θὰ δύναται νὰ μειώσῃ ἢ νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν εὐτυχίαν τοῦ παραδείσου, θὰ ὀλοκληρώσῃ αὐτήν, ἐὰν ἐφοβούμεθα, ὅτι ἡμέραν τινὰ θὰ ἐτελείωνεν αὐτή, ὁ παράδεισος δὲν θὰ ἦτο παράδεισος, ἀλλ' ἀτελείωτος ἀγωνία. Κανεὶς λοιπὸν φόβος δὲν θὰ μᾶς ἀνησυχῇ. Εἰς πᾶσαν στιγμὴν θὰ ψάλλωμεν τὰ λόγια τοῦ ἀποστόλου Παύλου: «Πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα» (Α. Θεσσ. δ', 16) διότι ἡ διάρκεια δὲν θὰ εἶναι διὰ τινος μόνον αἰῶνας, ἀλλὰ διὰ παντός, δι' ὅλην τὴν αἰωνιότητα· «ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἐστι πάντων τῶν αἰώνων» (Ψαλμ. ρμδ', 13). Πόσον δίκαιον εἶχε ταῦτα θεὸς ὑπ' ὄψιν ὁ ἱερός Αὐγουστίνος ν' ἀναφωνῇ: «ὦ βίου βιωσίμου! βίου αἰωνίου καὶ αἰωνίως μάκαρος! ὅπου τέρψις ἄνευ ἀνίας, ἄνευσις ἄνευ καμάτου, ἀξίωμα ἄνευ ταράχου, πλοῦτος ἄνευ ἀποβολῆς, ῥῶσις ἄνευ νόσου, περιουσία ἄνευ ἐλλείψεως, ζωὴ ἄνευ τελευτῆς, αἰδιότης ἄνευ διαφθορᾶς, εὐκληρία ἄνευ δυσποτίας! Ἐνθα πᾶν ἀγαθὸν ἐν ἀγάπῃ τελεία, ἔνθα εἰδός τε καὶ κατοπτεία ἐν προσώπῳ πρὸς πρόσωπον, ἔνθα πλήρης ἡ εἰδήσις ἐν ἅπασιν καὶ κατὰ πάντα, ἔνθα ἡ ἀκροτάτη καθορᾶται ἀγαθότης καὶ τὸ φῶς τὸ φωτίζει τὰ πάντα ὑπὸ τῶν ἁγίων δοξολογεῖται, ἔνθα παροῦσα ἡ τοῦ Θεοῦ μεγαλωσύνη προσβλέπεται καὶ ὑπὸ τῆς τοιαύτης βρώσεως, τῆς ζωοπαρόχου, ἀνελλιπῶς ὁ νοῦς τῶν ἐπιδερκομένων κορέννυται· ἀδιαλείπτως γὰρ ὁρῶσι καὶ ὁρᾶν ἐφίενται. ἀλλ' ἄνευ μὲν ἀδημονίας ἐφίενται, ἄνευ δὲ ἀηδίας κορέννυται»¹.

Εἰς τὸν παράδεισον ἕκαστος θὰ ἔχῃ διάφορον δόξαν τῶν ἄλλων, θὰ ἀνταμειφῆ ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀρετῆς, ἣν ἐκτήσατο ἐν τῷ βίῳ, καὶ τῶν καταβληθέντων ἀγώνων. «ἕκαστος, διδάσκει ὁ θεορρήμων Παῦλος, ἴδιον μισθὸν λήψεται, κατὰ τὸν ἴδιον κόπον»². Ἐν τούτοις παρ' ὅλην νὰ ἄνισον δόξαν, ποῦ θὰ ἀπολαμβάνωμεν, οὐδεμίαν ἀντιζηλείαν, ἀντιπάθειαν καὶ ταπεινώσιν θὰ αἰσθανώμεθα· διότι ἕκαστος ἡμῶν θὰ ἐμπνέται ὑπὸ τελείας ἀγάπης καὶ θὰ ὑπολαμβάνῃ τὰ ἄλλοτρια ἀγαθὰ, ὥσει ἦσαν ἰδικά του, χωρὶς νὰ ἐπιθυμῇ νὰ ἔχῃ περισσότερα τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτόν.

Κατηχητὴς τις θέλων ν' ἀποδείξῃ ὅτι εἰς τὸν Παράδεισον ὅλοι θὰ εἶναι τελείως μακάριοι καὶ εὐδαίμονες, καὶ ἂν ἀκόμη ἕκαστος ἀπολαμβάνῃ

στον δὲν δέχεται ὁ ἀρθεὶς ἐν τῷ ὕψει τῆς ταπεινώσεως καὶ πατάξας πάντα τυφόν. Οἰονεὶ δὲ ἐξομολογούμενος εἰπέ ποτε πρὸς καλλιφανότατον ψάλτην ἐγκραχώμενον ἐπὶ τῇ ἡδέειᾳ αὐτοῦ φωνῇ: «Ἄχ ἀδελφέ, ἐμὲ μὲν θὰ κολάσῃ ὁ κάλαμός μου, σὲ δὲ ἡ φωνή». Παρὰ πᾶσαν ἀναλογίαν εἶναι ἀξιοθαύμαστος διὰ τὴν καταπληκτικὴν ἐργατικότητα καὶ τὰς πολυποικίλους σημειώσεις, δι' ἃν πράγματι ἐπλούτισε τὰς ἐκδόσεις του καὶ καθίσταται τῷ ὄντι προσδόκιμος καὶ ἀσυναγώνιστος ὁ ἀείμνηστος ἀνήρ.

1. Κεκραγάριον, Βιβλ. Γ', «Περὶ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ τέρψεως», κεφ. ζ', σ. 192.

2. Α' Κορ. γ', 8. Πλὴν τούτου ἔχομεν καὶ τὸ χωρίον ιδ', 2 τοῦ Ἰωάννου: «ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατρὸς μου πολλοὶ μοναὶ εἰσίν», ὅπερ αὐτὸ τὸ ἀπευδὲς τοῦ Κυρίου ἡμῶν στόμα εἶπε, καὶ ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται. Ἐχομεν δὲ καὶ τὸ παράδειγμα, ὅτι καὶ οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ ἐπὶ γῆς δὲν εἶχον τὴν αὐτὴν δόξαν καὶ τιμὴν, ὅπως ἔδειξεν εἰς πολλὰς περιστάσεις αὐτὸς ὁ διδάσκαλος αὐτῶν.

διαφορετικὴν δόξαν, ἔλαβε δύο διάφορα ποτήρια καὶ διαφόρου μεγέθους. Ταῦτα πληρώσας ὕδατος ἠρώτησε τὰ παιδιά : «Ποῖον ποτήριον εἶναι πλέον γεμάτον ;» τὰ παιδιά ἀπήντησαν : «Κανένα, καὶ τὰ δύο εἶναι γεμάτα». Ἔτσι καὶ εἰς τὸν παραδεισον, συνεπέρανεν ὁ κατηχητής, «ὁ καθεὶς θὰ ἔχη τὴν ὁξάν, ὅσην ἐνδέχονται τὰ καλὰ ἔργα του».

Ἡ μήτηρ τῶν Μακκαβαίων ἔβλεπεν ἐμπρός της νὰ σφάζονται τὰ ἑπτὰ παιδιά της, ὡς ἠρώτης δὲν ἔπαυσε νὰ παρηγορῆ καὶ ἐνθαρρύνῃ αὐτά. Ὅταν ἔφθασε πρὸ τοῦ μαρτυρίου τὸ μικρὸν παιδίον της, παρώτρυνεν αὐτὸ νὰ μὴ δειλιάσῃ, ἀλλὰ νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων ἀδελφῶν, καὶ ἔλεγε : «ἀξιῶ σε, τέκνον, ἀναβλέψαντα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα ἰδόντα γινῶναι, ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησεν αὐτὰ ὁ Θεός, καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος οὕτω γεγένηται. μὴ φοβηθεὶς τὸν δῆμιον τοῦτον, ἀλλὰ τῶν ἀδελφῶν ἄξιος γενόμενος ἐπίδεξαι τὸν θάνατον, ἵνα ἐν τῷ ἔλεει σὺν τοῖς ἀδελφοῖς σου κομίσωμαί σε»¹, ἐν δλίγοις ἔλεγε ; «σκέψου, παιδί μου, τὴν δόξαν τοῦ παραδείσου, πὸν σὲ περιμένει ! Καὶ ἐγὼ εἰς κάθε δυσκολίαν, θλίψιν καὶ στενοχωρίαν θὰ στρέφω τὸ βλέμμα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ θὰ σκέπτομαι τὴν δόξαν, ἣτις μὲ ἀναμένει, καὶ ἡ δοκιμασία, ὅπου μοὶ στέλλει ὁ Θεὸς εἶναι τὸ νόμισμα, μὲ τὸ ὁποῖον θὰ ἔξαγοράσω τὴν οὐράνιον δόξαν».

Ὁ πατὴρ Ὑάκινθος παρενείρας τὸ μοναδικὸν τῆς Π. Διαθήκης μαρτύριον τῶν ἑπταρτίμων παίδων τῆς ἁγίας Σολομωνῆς, οὐδένα ἐκ τῶν μαρτύρων τῆς Κ. Διαθήκης εἰς παράδειγμα τοῦ θριαμβοῦ τῆς νέας πίστεως ἀνήνεγκεν, οὐδ' αὐτὸν τὸν πρωτομάρτυρα Στέφανον. Οὗτος προκειμένου νὰ λιθοβοληθῆ ὑπὸ τῶν ἀπίστων Ἑβραίων διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃν παρησιάζετο ἔκκηρυξεν ὡς τὸν προσδοκώμενον Μεσσίαν καὶ ἀληθινὸν Θεόν, «ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανὸν εἶδε δόξαν Θεοῦ καὶ Ἰησοῦν ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶπεν ἰδοὺ θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεργμένους καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ ἐστῶτα»². Ἦτο παράλειψις σοβαρά, διότι πράγματι ἐγένετο ἡ ἀπαρχὴ τῶν μαρτύρων καὶ ἔστησε ὄντως τὴν οὐρανίαν κλίμακα καὶ τὰς πύλας τοῦ Παραδείσου, περὶ οὗ τὸ θέμα ἡμῶν, διήνοιξε διὰ τὰς φάλαγγας τῶν μαρτύρων τῆς πίστεως, αἵτινες ἔπειτα ἠκολούθησαν καὶ περὶ ὧν ἐλέγχθη :

1. Μακκαβαίων Β', κεφ. ζ', 28-29.

2. Πράξ. ζ, 55. Βλ. «Τὸ ἐνθουσιαστικὸν στοιχεῖον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν μαρτύρων ὑπὸ ἀρχιμ. Ἰερωνύμου Κοτσώνη, ὅπερ καὶ προηγουμένως ἐσημειώσαμεν, ἰδίᾳ τὰ κεφ. «Θαρραλέα, ὑπερήφανος καὶ σταθερὰ ὁμολογία τῆς πίστεως—Πῶς ὑπέμενον τὰ βασανιστήρια καὶ πῶς ἀντιμετώπιζον τὸν θάνατον» (σ. 49-56). Ἐν τῇ ἐπομένῃ σελίδι ἀναφέρεται ἡ κλίμαξ, ἣν ἡ ἁγία μάρτυς Περγέτουσα εἶδεν, ἐφ' ἧς ὁ ἀναβαίνων εἶχε νὰ παλαιίσῃ πρὸς ὄλας τὰς φοβεράς μαγανείας καὶ τὰ ἐμπόδια τοῦ Σατανᾶ, ὅπως εἰς τὰ ἐναέρια τελώνια τῆς ὀπτασίας, ἣν εἶδεν ἡ ἁγία Θεοδόρα.

«Τῶν ἁγίων πάντων ὁ θειότατος χορός,
τοῦ Εὐαγγελίου ὁ ἀμάραντος καρπός».

Εἶχε δίκαιον ὁ βασιλεὺς Σολομών νὰ ἐξάρη τὸν κλῆρον καὶ τὴν εὐτυχίαν αὐτῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅταν ἔλεγε: «Δίκαιοι εἰς αἰῶνα ζῶσι καὶ ἐν Κυρίῳ ὁ μισθὸς αὐτῶν καὶ ὀλίγα παιδευθέντες μεγάλα εὐεργετηθήσονται...» ὅπερ κατὰ τὰς μνήμας αὐτῶν ἀκούομεν εἰς τὰ Ἐναγνώσματα τῆς Ἐκκλησίας. Θέλομεν ν' ἀποπερατώσωμεν τὴν ἔκθεσιν ταύτην μὲ τοὺς θαυμασίους λόγους τοῦ ἱεροῦ Ἀβγουστίνου, ὅστις οὕτως ὑψηγορεῖ: «Τί τοιοῦδε βίου μακαριώτερον, ἐν ᾧ οὔτε δέος ὑπεστὶ πτωχείας, οὔτε κακονυχία νοσήματος; Οὐδεὶς αὐτὸν ὁ λυμαινόμενος, οὐδεὶς ὁ ἐν ὀργῇ χαλεπαίνων, οὐδεὶς ὁ ἐπιβασκαίνων. οὐ τις φιλοδοξίας ἢ σπουδαρχίας τύφος προσβάλλει. οὐ τις ὄρεξις ἐπιφλεγμαίνει, οὔτε βρώσεως ἐπιθυμία ὀρίνει. οὔτε ἐκεῖ πρὸ τοῦ διαβόλου πτόησις, οὐδ' αἱ ὑπὸ τῶν κακοδαιμόνων διατυρευόμεναι ἐπιβουλία καὶ ἔνεδραι καὶ ὁ φόβος ὁ τῆς γεέννης μακράν. καὶ οὔτε σώματος θάνατος, οὔτε ψυχῆς, ἀλλὰ δῶρον ἀθανασίας βίος εὐφροσύνης· οὐδὲν γὰρ κακὸν τηνικαῦτα· οὐδὲ γὰρ διχοφροσύνη, σύμφωνα δὲ ἑναρμόνια πάντα, ὅτι μία ἡ τῶν ἁγίων συμπάντων ἔσται ὁμόνοια. εἰρήνη τὰ πάντα καὶ φαιδρότης ἐκεῖ συνέχει. πάντα δὲ ἔστι γαλήνιά τε καὶ ἡσυχαιᾶ. διηνεκῆς δὲ ἡ φαιδρότης καὶ αἴγλη, οὐχ οἷα ἡ παρ' ἡμῖν ἦδη. τοσοῦτω δὲ ἀγλαεστέρα, ὅσω εὐδαιμονεστέρα· ἡ γὰρ πόλις ἐκείνη, καθὰ γέγραπται, οὐ χρεῖαν ἔχει ἡλίου οὐδὲ σελήνης, ἀλλ' ἡ δόξα ἡ τοῦ Θεοῦ φωτιεῖ αὐτὴν καὶ ὁ λύχνος αὐτῆς ἔστι τὸ ἀρνίον, ἐν ᾗ ἐκλάμπουσιν οἱ ἅγιοι ἐπὶ τοῦ στερεώματος ὡς ἀστέρες εἰς αἰῶνα αἰῶνος· διὸ οὐδὲ νύξ ἐκεῖ, οὐδὲ σκοτία, οὐδὲ νεφῶν συμπίλησις, οὐδὲ καύσωνός τις ἢ ψύχους τραχύτης. Οὕτω δὲ τοι εὐκραῆς ἔστιν ἡ τῶν καιρῶν εὐαρμοστία, οἷαν ὀφθαλμὸς οὐδέποτε εἶδεν, οὐδὲ οὖς ἤκουσεν, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, εἰμὴ ἐκείνων ὅσοι τῆς τοιαύτης τυχεῖν ἀπολαύσεως ἄξιοι γένοιντο, ὧν τὰ ὀνόματα ἐγράφη ἐν βίβλῳ ζωῆς. Ἐπὶ δὲ τοῖς ρηθειῖσιν ἅπασιν προσγίνεται εἰς τὸ ἀναστρέφασθαι ἐν χοροῖς ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων καὶ πασῶν τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων καὶ τὸ θεᾶσθαι πατριάρχας τε καὶ προφήτας, καὶ τοὺς ἀποστόλους δὲ ἐπιδέξασθαι καὶ συμπαντας τοὺς ἁγίους, καὶ μὲν δὴ καὶ τοὺς ἰδίους εαυτῶν ἔτι ἐκάστοις γεννήτορας. Καὶ περίδοξα μὲν ταῦτα πάντα, ἀλλ' ἀπαραθέτως ἔστιν ὑπερέχον τῇ δόξῃ τὸ παρόντα Θεὸν ἐν προσώπῳ θεᾶσθαι καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ ἀπερίγραπτον καθαρῶς ἐποπτεύειν· ὑπεραίρουσα γὰρ πάντως ἔσται ἡ δόξα τὸν Θεὸν αὐτὸν ἐν αὐτῷ κατιδεῖν· ὀψόμεθά τε καὶ γὰρ καὶ ἔξομεν ἐν σφίσιν αὐτοῖς, καὶ τῆς τοιαύτης δόξης οὐκ ἔσται τέλος»¹.

«Σφοδρὰ ἐπιθυμία μὲ κυριεῖται σήμερον, Ἰησοῦ, νὰ φθάσω καὶ ἐγὼ εἰς

1. Κεκραγάριον, Βιβλ. Γ' κεφ. ις'. «Τίς ὁ παράδεισος καὶ οἷα τὰ ἐν αὐτῷ», σ. 203-204.

τὴν ἀτελεύτητον εὐτυχίαν τοῦ Παραδείσου· διὰ τοῦτο θέλω ν' ἀκολουθήσω τὴν ὁδόν, ἣτις φέρει εἰς αὐτὴν τὴν εὐτυχίαν. Ἡ ὁδὸς ὅμως αὕτη εἶναι ἀκανθόσπαρτος καὶ στενὴ, καὶ μόνον οἱ βιασταὶ ἀρπάζουσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ'. Ὅποιος θέλει νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν τὴν βασιλείαν πρέπει νὰ φυλάττῃ πιστῶς τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου. οὐδεὶς δὲ θὰ στεφανωθῇ μὲ τὴν δόξαν τοῦ οὐρανοῦ, ἂν δὲν ἀναδειχθῇ τέλειος ἀθλητής, «οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ» (Τιμ. β', 5). *Ὁ ἐνδοξος στέφανος τοῦ οὐρανοῦ προϋποθέτει τὸν ἀκανθόσπαρτον ἐδῶ εἰς τὴν γῆν*. Ἀλλὰ τί εἶναι αἱ δοκιμασίαι αὐτοῦ τοῦ κόσμου παραβαλλόμεναι πρὸς τὴν δόξαν, ἣτις μᾶς ἀναμένει. «οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι» (Ρωμ. η', 18).

Θάρρος λοιπόν, ψυχὴ μου, διότι πολὺς ὁ μισθός σου ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἐναλογίσου τί ὑπέφεραν οἱ ἅγιοι, ἵνα εἰσέλθωσιν εἰς τὴν οὐρανίαν δόξαν. Σκέψου τὰ σκληρὰ βασανιστήρια χιλιάδων μαρτύρων, τὸν ἥρωισμόν τῶν ἀσκητῶν, τὰς στερήσεις τῶν ὁσίων. Ὑψώσον τὰ βλέμματά σου ἐκεῖ, ὅπου ὅλαι αἱ ψυχαὶ ἔφθασαν καὶ ἄκουσον τί φωνάζουν: «Ἰδοὺ ποῦ ἐφθάσαμεν ἡμεῖς. πρέπει καὶ σὺ νὰ φθάσῃς. Ὁ παράδεισος ἐπλάσθη καὶ διὰ σέ. Ἐἴμεθα ἀδελφοί σου καὶ σὲ περιμένομεν νὰ ἔλθῃς πλησίον μας. Ἀγωνίζου καὶ ἀγάπα πᾶσαν δοκιμασίαν, διότι αὕτη θὰ σὲ φέρῃ πλησίον μας».

1. «Ὅτι στενὴ ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν» Ματθ. ζ', 13. Κατὰ τὴν ὡς ἄνω ὀπτασίαν τῆς ἁγίας Πετρούσας «ἡ κλίμαξ ὅμως αἴτη ἦτο τόσον στενὴ, ὥστε μόνον ἀνὰ εἰς τὴν δυνατὸν νὰ τὴν ἀνέλθῃ. Ἐξ ἐκατέρου τῶν μερῶν (γρ. ἐκατέρωθεν) τῆς κλίμακος ἦσαν ἐμπειρημένα ξίφη, δόρατα, ἀγκιστρα, μάχαιραι καὶ ὀβελίσκοι, ὥστε πᾶς ὁ ἀναβαίνων εἰς αὐτὴν ἀμελῶς νὰ κατασχίζηται τὰς σάρκας. Ὑπὸ τὴν κλίμακα ἐνήδρευε τοὺς ἀναβαίνοντας δράκων ὑπερμεγέθης ἐκφοβῶν αὐτούς, ἵνα μὴ ἀνέλθωσι, ἀλλ' ἀνῆλθεν πρῶτος ὁ διδάσκαλός τῆς Σατοῦρος (Κοτσώνης, σ. 57). Κατ' εἰκονογραφικὴν παράστασιν ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ «Καθολικοῦ» τῆς Μεγίστης Λαύρας «καὶ ἐν ἐκάστη βαθμίδι ὁ διάβολος ὀρμᾶ καὶ ἀγρίως σύρει εἰς τὴν ἄβυσσον τὸν ἀναβάτην. Ἡ παράστασις αὕτη ἐλήφθη ἐκ τῆς γνωστῆς «Κλίμακος» τοῦ ὁσίου Ἰωάννου, ἡγουμένου τῆς μονῆς Σινᾶ, ἣτις ἀποτελεῖ μέρη σήμερον ἐν Ἄθῃ τὴν προπαίδειαν τῶν ἀρχαρίων μοναχῶν. Περιέχει κλιμακηδὸν 33 λόγους (ὅσα εἶναι τὰ ἔτη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς), δι' ὧν προπονοῦνται οἱ μοναχοὶ εἰς τὴν ἀνάβασιν τῶν ἰσαριθμῶν βαθμίδων. Ὅστις κατορθώνει νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὰ χεῖρια τῶν δαιμόνων καὶ φθάσει εἰς τὴν κορυφαίαν βαθμίδα εἶναι μακάριος ὄντως—ἀλλ' εἶναι ἐλάχιστοι οἱ τοιοῦτοι—ἐκεῖ ἀναμένει αὐτὸν ὁ Χριστὸς κρατῶν τὸν στέφανον. Οἱ ἐκ τῆς δεξιᾶς εἰσόδου εἰσερχόμενοι Λαυριῶται μοναχοὶ μετὰ δέους ἀνερίζουν τὴν εἰκόνα καὶ ἀσπάζονται τὸν ἅγιον νὰ πρεσβεύῃ διὰ τὴν σωτηρίαν των. Εἶναι ἡ κλίμαξ Ἰακώβ (Γεν. κη', 12). Εἶναι εἰς τῶν 60 δυνατῶν, ἡ κλίμαξ τῆς κλίνης τοῦ Σολομῶντος (Ἄσμα γ', 7) καὶ κλίμαξ μεταφράζεται ἡ Θεοτόκος (βλ. ἡμέτερον Κατάλ. χειρογράφων σκῆτης Κausok. κῶδ. 18, σ. 35-37) ὅθεν καὶ ἡ ἐκκλησία ψάλλει: «Χαῖρε ἡ τῆς χάριτος πηγὴ—χαῖρε ἡ κλίμαξ καὶ πύλη οὐράνιος...» (9 Δεκ. Ὁδὴ α', Θεοτοκίον).

Ὁ Ἀδελφόθεος ἐντέλλεται: «Πᾶσαν χαρὰν ἠγήσασθε, ἀδελφοί μου, διὰν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις, γινώσκοντες, ὅτι τὸ δοκίμιον τῆς πίστεως ὑμῶν κατεργάζεται ὑπομονήν» (Ἰακ. ἐπιστ. α', 2) διὸ καὶ οἱ πατέρες ἔλεγον: «Τέκνον, εἰ βούλει προσελθεῖν Κυρίῳ, ἐτοιμάσον σεαυτὸν εἰς πειρασμὸν» καὶ τὸ σημαντικόν: «ἄρον τοὺς πειρασμοὺς καὶ οὐδεὶς ὁ σωζόμενος» διὸ καὶ ἐπίσκεψιν θεῖαν ἐθεώρουν τοὺς πειρασμούς.

ΜΕΡΟΣ Β'. Η ΚΡΑΤΟΥΣΑ ΝΥΝ ΓΝΩΜΗ ΠΕΡΙ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΥ
ΕΝ Τῇ ΟΡΘΟΔΟΞῳ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

Μανουὴλ ὁ Κορίνθιος ἢ μέγας ρήτωρ εἶναι ὁ τελευταῖος τοῦ Βυζαντίου λόγιος γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. Οὗτος ἔφερε τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκπνεύσαντος Βυζαντίου, παρατείνας, τὸν βίον του μέχρι τοῦ 1551. Ἐθεωρεῖτο ὁ σοφώτερος (μετὰ τὸν Γεννάδιον) θεολόγος τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, ὅψ' οὗ ἐτιμήθη διὰ τῶν μεγαλητέρων ὀφρικίων. Ἐξυπηρέτησεν αὐτὸν ἐν τοῖς δεινοῖς ἐκείνοις καιροῖς, ὡς οὐδεὶς ἄλλος, ἐπὶ 70 ἔτη μετὰ ζήλου καὶ αὐταπαρνήσεως ὡς μέγας ρήτωρ καὶ χαρτοφύλαξ ἐπὶ τῶν πατριαρχῶν Παχωμίου Α', Θεολήπτου καὶ Ἱερεμίου Α'. Κατὰ τὸν Μαλαξὸν «τότε ἦτον ὁ σοφώτατος καὶ θεολογικώτατος κῆρις Μανουήλ, ὁ μέγας ῥήτωρ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὁ Πελοποννησιακός»¹, ἀλλ' ἀξιοπιστοτέρα εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Χρονογράφου, ὅστις ἦτο σύγχρονος καὶ γράφων τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐκ Ζίτσας τῆς Ἡπείρου Ἱερεμίου τοῦ Α' προστίθησιν «καὶ εἰς τὸν καιρὸν του ἦτο ὁ κὺρ Μανουήλ, ὁ μέγας ρήτωρ, ἄνθρωπος σοφὸς καὶ λόγιος καὶ ἐνάρετος καὶ ἄλλοι κληρικοὶ καλοὶ ἐκυβέρνησαν τὴν ἐκκλησίαν» (σ. 444, ἔκδ. 1778). Ἐκ τῶν νεωτέρων θαυμαστῆς τοῦ Μανουήλ ὑπῆρξεν ὁ Φίλιππος Meyer ἐν τῇ ἀξιολογῷ περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίας διατριβῇ περὶ τῆς νεωτέρας γραμματολογίας². Οὗ-

1. Βλ. Τουρκογραφία σ. 146. Ὁ Ζυγομαλᾶς πρὸς Κρούσιον γράφει, ὅτι «οὗτος ἐδίδαξεν τὸν ἐμὸν πατέρα Ἰωάννην» σ. 90. Περὶ τοῦ Μανουήλ γράφει ὁ Σάββας (Νεοελλ. Φιλολ. σ. 123 - 124), ὁ Στ. Βλασόπουλος. «Ἡ υπεράσπισις τῆς Γραικικῆς ἐκκλησίας» σ. 13, ὁ Κεραμεύς, «Μ. ὁ Κορίνθιος καὶ ἐν ἀμφοτέρωθεν αὐτοῦ ποιημάτων» Ἐστ. Παρ. σ', 1902, σ. 71 - 89: Προσόμοια καὶ κανὼν εἰς Μάρκον Ἐφέσου σ. 90 - 102. Ἐν κώδικι παρ' ἐμοὶ ἀποκειμένῳ ὑπάρχουσιν 8 κανόνες ψαλλόμενοι ἐν τῇ τοῦ Αὐγούστου νηστείᾳ τῆς υπεραγίας Θεοτόκου φ. 198 - 206, 4ον. βλ. Εὐλογίου Κουρίλα Λαυριώτου, «Αἱ πρὸς ἀναθεώρησιν τῶν Ἐκκλ. βιβλίων γινόμεναι ἀπόπειραι ἐν τῇ Ὁρθ. Ἀνατ. ἐκκλησίᾳ» σ. 146 (ἀνατύπ. ἐκ τῆς Ν. Σιών 1936). Ἐργαψε καὶ Ἐγκώμια (ἦτοι μεγαλυνάκια) εἰς τὴν Θεοτόκον, ἀπερ διορθωθέντα ὑπὸ Προκοπίου Π(νησίου τῷ 1783 ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ πατρ. Ἱεροσολύμων Κυρίλλου τῷ 1869. Ἄλλα ἔργα βλ. παρὰ Σάββα σ. 124. ἀλλ' αὐτὰ ὅλα πλὴν συντόμου ἐκθέσεως περὶ ὀρθοδόξου πίστεως μένουσιν ἀνέκδοτα. Αὕτη ἐξεδόθη ἐν τέλει τοῦ Ὁρολογίου 1563. Ἐξεδόθη ἐπίσης καὶ ἡ Ἀπολογία του πρὸς Φραγκίσκον.

2. Die theolog. Litteratur der griech. Kirche in XVIten Jahrhundert, Leipzig 1899, σ. 35 - 7, 120, 170.

τος ἐξετίμησε τὴν Ἀπολογίαὶν τὸ μόνον ἐκ τῶν ἀξιολόγων ἔργων τοῦ ἐκτυπωθῆν ἐν τῇ ἑλλην. πατρολ. τοῦ Migne (τόμ. 140 σ. 471-482): «Ἀπολογία καὶ ἀνατροπὴ τῶν κεφαλαίων τοῦ φραῦ Φρατζήσκου. Μανουὴλ ὁ μέγας ῥήτωρ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας φραῦ Φρατζήσκω τῷ πρεδικατόρῳ παλαιᾶς Ρώμης χαίρειν». Ὁ ἱεροκῆρυξ οὗτος τῆς Ρώμης ὑπέβαλε πρὸς αὐτὸν τὰ ἐξῆς ἐρωτήματα: 1-2 Περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ. 3. Περὶ ἀζύμων. 4. Περὶ τοῦ καθαρτηρίου. 5. Περὶ καταστάσεως τῶν ψυχῶν μετὰ θάνατον. 6. Περὶ τοῦ πρωτείου. 7. «Ἐν βάπτισμα Φράγκων καὶ Γραικῶν». 8. Περὶ διαζυγίου. 9. «Ὁ Χριστὸς ἄρτον ἄζυμον ἔδωκεν ἐν τῷ δείπνῳ». 10. Περὶ μετουσίσεως. Εἰς αὐτά, ἄπερ εἶναι καὶ τὰ σπουδαιότερα τῆς διαφορᾶς τῶν δύο ἐκκλησιῶν, (αὐτ. στ. 469) ἔδωκεν ἐν ὀλίγοις σύντομον μὲν, ἀλλὰ περιεκτικὴν τὴν ἀπάντησιν «Ἀπολογία» ὁ Μανουὴλ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας. Λεῖπει τὸ «Περὶ τῶν ψυχῶν τίνα γε ἡμεῖς περὶ αὐτῶν δόξαν ἔχομεν»¹.

Ἄλλ' ἐκ πάντων τῶν ἔργων τοῦ Μανουὴλ τὸ ἀξιολογώτερον ἀναμφιβόλως εἶναι τὸ περὶ παραδείσου, ὅπερ τὸ πρῶτον ἔφερεν εἰς φῶς ὁ Μαν. Γεδεὼν ἐκ τοῦ Ἰβηρ. κώδικος 512, ις' αἰῶνος². Εἶχε τότε ἀνακινήθη ἐν Ἀδριανουπόλει τὸ ζήτημα, γράφει, ὡς ἐπιληροφορήθη «παρ' ἐτέρων ἀξιόπιστων εὐσεβῶν», διαιρέσαν αὐτοὺς εἰς δύο στρατόπεδα ἀμειλίκτως διαμαχόμενα. Κραταῖος ὁ συγγραφεὺς περὶ τε τὰ θεολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ καὶ εἰς ἄκρον ἐμβατεύσας εἰς τὴν πατερικὴν φιλολογίαν καταστοχάζεται αἰεὶ τοῦ ἀκριβοῦς δόγματος οὐδοπω-

1. Ὁ Σάθας ἐκτὸς τῆς «Ἀπολογίας» ἀναγράφει καὶ «Πρὸς τὸν φράττι Φραγκίσκον ἐπιστολήν, ἐν ἣ περὶ τῶν τριῶν καινοτομιῶν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐλῆς». ἀλλὰ φρονῶ, ὅτι μέρος αὕτη ἐκεῖνης εἶναι. Τὴν πραγματείαν ταύτην μετεχειρίσθη κατὰ τοῦ Παπισμοῦ καὶ ὁ Βλασόπουλος ἐνθ' ἄνωγ. Ὁ τὸ πρῶτον ἐκδοὺς τὴν «Ἀπολογία» Lemogne ἐν Varior. sacror. τόμ. Α', Lugd. Bat. τόμ. Α' 1685, σ. 268-293 ἀποδίδει αὐτὴν ἐσφαλμένως εἰς τὸν Μανουὴλ Ὀλόβολον, μέγαν ῥήτορα καὶ αὐτὸν τῆς Μ. Ἐκκλησίας τῷ 1260-1270. Ἦν δὲ ὁ Φραγκίσκος τοῦ τάγματος τῶν Κηρύκων. Τὸ κατὰ Φραγκίσκου φράτορος, περὶ οὗ εἴπομεν ἔργον, εὐρίσκεται ἐν τῇ ἐν Ὁξονίῳ Βοδλεϊανῇ βιβλιοθήκῃ (Catal. I, ἀριθ. 3387). Ταῦτα ἐκ τῆς «Υπερασπ. τῆς Γραικ. ἐκκλησίας» μετὰφρ. Φιλητᾶ 1849, σ. 13.

2. Ἐδημοσιεύθη ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. ΚΑ', 1904, σ. 375, 381, 384. Ἐνταῦθα σ. 328 καὶ 332 ἐτύπωσε τοῦ αὐτοῦ Μανουὴλ ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος κανόνα εἰς τὸν Πατριάρχην Κηρόλεως Διονύσιον Β'. Ἀνετυπώθη ἡ περὶ παραδείσου ἐπιστολὴ εἰς τομίδιον ἡμιτελές (ὅπως εἶναι πολλά τῶν Γεδεὼν) «Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας σύμμικτα». Κηπολις 1905, σ. 21-34. Ἀλλὰ τὸ χειρόγραφον οὐτὸ οὐ μόνον ἐλλιπές τυγχάνει καὶ βροῖθει χασμάτων, ἀλλὰ καὶ ἄλλας πλείστας κῆρας ἔχει. τοῦτου ἕνεκα ἀνερευνήσας ἐν Ἄθῳ εἶδον τὸν ἄρτιον καὶ τὴν γραφὴν ἄριστον λαυρ. κώδικα. Τὰς διαφορὰς βλέπει τις εἰς τὸ criticum apparatus. Ὁμολογεῖ ἐν τέλει καὶ αὐτὸς ὁ ἐκδότης τὴν ἀφλιότητα τοῦ χειρογράφου γράφων: «Πολλαχοῦ φέρει τὸ γράμμα λέξεις ἐσβεσμένας, ὥστε φαίνεται ὅν τὸ σχέδιον τοῦ γράμματος» (σ. 34), ὅπερ εὐρῶν τις παρερρημμένον προσηλώσεν εἰς τὸ τέλος τοῦ μικροῦ κώδικος.

στιοῦν παρεκκλίνων τῆς παραδόσεως. Ἴδου πῶς συνδυάζει καὶ προσαρμύζει τὴν διπλῆν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν πρὸς τὸν παράδεισον: «Τοῦτον δὴ τὸν ἀνθρώπον ὁ Θεὸς κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ ποιήσας καὶ κατ' ὁμοίωσιν, ἔθετο ἐν τῷ παραδείσῳ, ὃν δὴ παράδεισον.. τὴν γῆν ἀναδοῦναι πεποιήκεν, ἵν' ἐπεὶ διπλοῦς τὴν φύσιν ὁ ἄνθρωπος, κατὰ μὲν τὸ σῶμα τοῖς τοῦ παραδείσου παγκάλους καὶ ἀειθαλέσιν ἐντροφῶν εἴη φυτοῖς, κατὰ δὲ τὴν ψυχὴν ταῖς περὶ Θεοῦ θεωρίαις ἐνευφραίνηται τε καὶ ἀναγάλληται· ὅπερ γὰρ τῷ σῶμα περικειμένῳ ἀνθρώπῳ ὁ ἐπὶ γῆς παράδεισος, τοῦτο τοῖς νοεροῖς Θεός... ὅτι δὲ ὁ παράδεισος ἐστὶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἤδη ἐκ τῶν θείων γραφῶν ἀποδείξομεν». Ἐπιτίθεται δὲ σφόδρα ἐναντίον «τῶν ἐπ' εὐγλωττίᾳ μεγαλοφρονούντων καὶ τῇ σοφίᾳ τῇ ἔξωθεν», οἵτινες δὲν δέχονται ἐπίγειον τὸν παράδεισον, «ἀλλ' ἀπεναντίας ἔρχεσθαι καὶ τὰ ἐπὶ γῆς εἰρημένα περὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς νομίζειν εἰρησθαι» (Χρυσόστομος). Τὴν καθολικὴν περὶ παραδείσου γήινου γνώμην αἰνιττόμενος παρασύρεται εἰς τὴν ἑλληνικὴν μυθολογίαν. «καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ τῆς ἔξω σοφίας καθηγεμόνες, ὥσπερ ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἐλκόμενοι Ἠλύσιον πεδίον τοῖς καθαροῖς αὐτῶν εἰς ἀνάπαυσιν παρὰ τοῦ θεοῦ δοθῆναι καὶ μακάρων γῆν ἔδογματίσαν, τοῦ κατ' ἡμᾶς παραδείσου ἐν φαντασίᾳ γενόμενοι ἢ ἐκ τῶν μωσαϊκῶν βιβλίων τοῦτο λαβόντες». Τὸ γράμμα τοῦτο τοῦ πολυμαθοῦς ἀνδρός, ὡς καλεῖ αὐτὸν ὁ Γεδεών, «κάλλιστον ἀνάγνωσμα πᾶσι τοῖς παρ' ἡμῖν λογίοις προκειμένον», δείκνυσιν, «ὅτι ἀρκετοὺς εἶχε τότε λογίους κληρικούς ἢ λαϊκούς ἢ Ἀδριανούπολις» (σ. 22)

(Συνεχίζεται)